

Inhoud

TER INLEIDING	2
Sint-Michielskerk: copy paste Franse romaanse en neoromaanse kunst	3
Britselei 55-57, (oud) Justitiepaleis – een paleis met Louvre-allures	5
Bijbank Nationale Bank van België: het Loirekasteel Chambord zonder de Loire	6
Leopoldplaats, standbeeld van Koning Leopold I: van Frans tegenstander tot Frans bondgenoot	8
Leopoldstraat, Sint-Elisabethgasthuis en “den Botaniquen Hof” - Geen ‘Franse tuin’, wél Frans kruid	9
Komedieplaats, Bourschouwburg: le ‘Théâtre Royal Français’ gebouwd door een Franse architect	11
Rubenshuis: een passend decor voor een Franse koningin	13
Meir – ‘Place de Meir’	15
Museum Mayer van den Bergh	16
Pompstraat 30, Geboortehuis van Hendrik Conscience	17
Pastoor Visschersplein, <i>Meditatie</i>	18
Sint-Andrieskerk	19
Museum Plantin-Moretus	21
MoMU – Modemuseum	22
Onze-Lieve-Vrouwekathedraal	24
Grote Markt, Stadhuis (gesloten)	27
Repenstraat, Poppentheater ‘De Poesje’: gered door een Franse aangemeerde zeeman	28
Sint-Pauluskerk	29
Bonapartedok: Napoleon Bonaparte (1799-1814): de Antwerpse haven wordt herboren	30
De Schelde: grens die ons van Frankrijk scheidt, bron en verkeersweg die ons met Frankrijk verbindt	32

TER INLEIDING

Wie wil er niet **'leven als een god in Frankrijk'**? 'La douce France' is voor velen het vakantieland bij uitstek dat weet te bekoren met natuurschoon, gaande van azuurblauwe stranden, over groene heuvelvlakten, tot zilvergrijze bergtoppen. Naast enkele verplichte foto- en selfie-achtergronden, is er zoveel cultuurschoon waar 'la France' terecht fier op is. Die mix van een rijk cultureel erfgoed met een portie chauvenisme heeft Antwerpen zeker gemeen met onze machtige Zuiderbuur.

Frankrijk blijkt ook meer dan eens een modieuze trendzetter, en - zo wil dan de zegswijze - 'als het regent in Parijs, druppelt het in (Bru...)'. Daarom tref je in Antwerpen niet enkel 'haute couture', modieuze 'coiffures' en lavendelgeurige parfums, maar ook heuse architectuur die teruggaat op Franse gotische kerken, renaissancepaleizen of burgerhuizen in een of andere neostijl. Maar er is wederkerigheid. 'Anvers' is niet enkel de naam van een Parijs metrostation, het is ook het opleidingscentrum van een aantal kunstenaars die naar Frankrijk uitweken. Bovendien is het de thuishaven van Rubens op wiens werken Franse musea graag prat gaan. En is ook Vincent van Gogh niet eerst in het kleurrijke Antwerpen gepasseerd?

En dan is er 'la cuisine Française'. Die heeft nog wel iets meer in petto dan enkel 'du vin, du pain et du Boursin', zeker als 'le nouveau Beaujolais *gearriveerd is!*' Zelfs in onze Antwerpse bistrotts en restaurants zonder begeerde Michelin-sterren volstaan alleen al de Franse benamingen op de gewone spijkskaart voor meer appetijt. En met een titel als 'nen Franse-n-avond' verleen je aan een gewone kaas- en wijnavond al veel meer cachet. In die zin zijn ook wij Vlamingen en Antwerpenaars 'echte Bourgondiërs'.

Wij wensen u 'op reis in eigen stad' graag 'een mooi en appetijtelijk dagje FRANKRIJK in Antwerpen'!

Sint-Michielskerk: copy paste Franse romaanse en neoromaanse kunst

Amerikalei 165

Gezien de Corona-maatregelen wordt u verzocht ongeveer bij aankomst de contactpersoon te verwittigen die graag bereid is de kerk voor u te openen:

1-15 augustus: tel. 0476 892 121 16-31 augustus: tel. 0479 670 182

Bewondert u ondertussen de mooie buitenkant van de kerk, ook van op afstand (overkant Amerikalei en achterzijde Cuylitsstraat).

Amerikalei... Het drukke geraas en de gejaagdheid om de stad in of uit te rijden, maken dat weinig passanten stil staan bij de statige gevel van de Sint-Michielskerk. De daarachterliggende kerk is voor de meeste ook een nobele onbekende. Jammer, want dit bedehuis is verrassend, omdat het zo uniek is voor Antwerpen en voor heel België. Einde 19de eeuw wenste men "een schone kerk voor het Zuid". Net daarom werd het geen nieuwbouw in de toen overheersende neogotische stijl maar een (neo)romaanse basilica.

En toch voegde architect Frans Van Dijk zich ook naar de tijdsgeest van het **eclecticisme**. Het interieur van de kerk is op en top Italiaans van geest. Dat is ongetwijfeld te danken aan een studiereis van Van Dijk naar Italië. Het staat buiten kijf dat de uiteindelijke inspiratiebron de Siciliaanse versie van de romaanse stijl is (die overigens 'Normandische stijl' wordt genoemd, naar de veroveraars van het eiland, die eerst in het Franse 'Normandië' waren neergestreken). Maar werd Van Dijk geïnspireerd door een rechtstreeks bezoek aan Sicilië of heeft hij alle inspiratie gevonden bij de Parijse kerk Saint-Pierre-de-Montrouge (XIV^{de} Arrondissement), opgetrokken in 1863-'70 naar het ontwerp van Emile Vaudremer? De gelijkenis met Sint-Michiels is immers bijzonder frappant wat betreft architectuur, inrichting en decoratie. Overigens blijft de vraag of hij de Parijse kerk bezocht heeft of dat hij er enkel via publicaties weet van had.

De pure Franse inspiratie is wel onmiskenbaar aan de **buitenzijde**. Dat is dan weer te danken aan het werk van de Franse architect Paul Abadie (1812-1884), waarmee Van Dijk vertrouwd was. Deze Fransman had de romaanse kathedralen van Périgueux en Angoulême gerestaureerd en die hebben hem geïnspireerd bij het ontwerp van de neoromaanse Sacré-Coeur op Montmartre (1876-1919).

De **klokkentoren** mag dan al een treffende gelijkenis vertonen met een beroemde Venetiaanse campanile, hij staat nog veel dichter bij een niet uitgevoerd torenontwerp van Abadie voor de Sainte-Croix te Bordeaux (1859). En hiervoor greep hij terug op de reeds genoemde romaanse kerktorens in de Dordogne en de Charente en die van Notre-Dame-la-Grande te Poitiers. Kijk maar naar de geledingen: een hoge vierkante basis waarvan de vijfde geleding als klokkenkamer is opengewerkt en daarboven een ronde lantaarn met een geschubde bekroning. Alleen is hun stenen kegelvorm hier, net als in Bordeaux, vervangen door een koperleien koepeldak. Ook Abadie's klokkentoren van de Sacré-Coeur-basiliek kan je hierin herkennen, de vier evangelistensymbolen inclusief.

En verschiet niet: voor de **vieringtoren** voorzag Van Dijk oorspronkelijk een koepel in de trend van de Sacré-Coeur op Montmartre maar dit project werd te duur bevonden.

Wie enkel naar de **voorgevel** kijkt en erin slaagt de drukke rijweg weg te denken, kan de illusie hebben ergens in Frankrijk voor een heuse romaanse kerk te staan. Ook de open lantaarns die de beide steunberen van het middenschip aan de voorgevel bekronen, kregen een geschubd koepeldakje. Dit specifieke decoratieve onderdeel is ook terug te vinden bij de Sacré-Coeur en de genoemde romaanse kerken, maar de gelijkenis met Notre-Dame-la-Grande te Poitiers (vóór 1150) is nog treffender. In Frankrijk en zijn koloniën kom je het trouwens nog tegen bij neoromaanse kerken zoals de basiliek Notre-Dame van Saint-Raphaël (Côte d'Azur) (1883) en de basiliek Notre-Dame te Algiers (1858). Omdat de eigen Belgische kalksteengroeven uitgeput waren, werd voor de voorgevel witte kalksteen uit Frankrijk aangevoerd: de befaamde Euvillesteen.

Het **timpaan** met *Christus in majesteit*, verheerlijkt door de vier evangelistensymbolen, heeft dan weer veel weg van het beroemde portaalveld van de Saint-Trophime te Arles (ca. 1150-'70) of van het bekende Koningsportaal van de kathedraal van Chartres (vóór 1194).

Aan de dwarsbeuken flankeren vier zijkoren paarsgewijze het hoofdkoor. Hun diepte neemt gradueel af naarmate ze zich verder van het koor bevinden, zodat de beide altaarruimten aan de uiteinden enkel nog uit een apsis bestaan. Aan de buitenkant van de kerk verlenen deze getrapte volumes een geritmeerd karakter aan de imponerende bakstenen massa; de ronde apsissen zorgen ook voor een vormelijk contrast. Deze compositie, in het vakjargon 'stapelbouwkoor', typeert de Franse kerken die onder het beheer van de machtige abdij van Cluny stonden en die vooral te vinden zijn op de grote bedevaartwegen naar Compostella.

Hopelijk lukt het, ook het interieur van deze merkwaardige kerk te bezoeken.

De ajour bewerkte **communiebank** en de **ambo's** aan weerszijden van het koor werden door de Noord-Franse firma Vienne uit Cousolre uitgevoerd (1919-'21).

Bij het bekijken van de speelse **mensen- en dierenbeelden aan het doksaalbalkon** schiet er ons spontaan slechts één gelijkaardig kunstwerk te binnen: de fantasieën van Viollet-le-Duc bij de restauratie van de torens van de Notre-Dame te Parijs (1844-'78).

Een erg populaire heilige die hier, zoals in haast elke Franse katholieke kerk vereerd wordt, is 'de kleine Theresia', alias **Theresia van Lisieux**, voor de burgerlijke stand Thérèse Martin (1873-1897), karmelietes (in 1925 heilig verklaard). Haar feestdag valt op 3 oktober. De leuze van haar bijzondere eenvoud vond ze in Jezus' aansporing: "wordt als kinderen" (Mt. 18:3). De rozen herinneren aan haar gezegde: "*Ik zal mijn hemel doorbrengen met goed te doen op aarde*", wat ze meer poëtisch verwoordde als "*Ik zal een regen van rozen uit de hemel doen neerdalen*".

Meer weten? <https://www.topa.be/nl/antwerp/kerken-in-antwerpen/sint-michiel/>

Britselei 55-57, (oud) Justitiepaleis – een paleis met Louvre-allures

Zoals in zo vele Europese steden wordt te Antwerpen in de 19de eeuw de oude stadsomwalling afgebroken. In de plaats komt een nieuwe verkeersader. Deze moderne 'boulevard' wil men graag à la Wenen monumentaal markeren met representatieve gebouwen. Ook het Justitiepaleis kreeg er een nieuwe, prestigieuze vestiging, want tot dan toe was het veel te eng gehuisvest in het pand Groenplaats 43 (in 1878 als postgebouw herbouwd). Dit 'nieuwe' Justitiepaleis werd in 1871-'74 opgetrokken naar een ontwerp van Lode Baeckelmans, maar na diens vroegtijdige dood in 1871 voltooid onder leiding van zijn broer Frans. De zo typisch eclectische stijl van het einde van de 19de eeuw leunt hier wel dicht aan bij de Franse (neo)renaissance van **het Louvre** in Parijs. Dat blijkt ook uit de structuur van het complex met vier vleugels rond twee binnenkoeren, het silhouet met de daken en uit de decoratieve bekleding van de muren. De uitspringende hoekpaviljoenen en de middenpartijen aan de beide lange zijden, met hun leien tentdak op een attiek, staken aanvankelijk veel hoger uit boven de rest van het gebouw. In het plastisch taalgebruik van de Antwerpenaren leverde deze merkwaardige vorm het Justitiepaleis de bijnaam op van '**de omgekeerde biljarttafel**'. Later werd dit effect tenietgedaan: omwille van voortdurend plaatsgebrek kregen de zijvleugels en de achterzijde in 1911 een derde bouwlaag en in 1929 kwam er een hele (dak)verdieping van mansardedaken bij. Een binnenkoer werd overkoepeld. Met haar sterk ingekorte poten kreeg de biljarttafel van weleer al meer de allure van een omgekeerde buffetkast.

Om de bezoekers ontzag in te boezemen voor de rechtspraak moet vooral de monumentale **hoofdingang** met portiek imponeren. Die valt op qua hoogte maar ook door zijn decoratie. In de grote, zwaar omlijste rondboog zijn, aan de sleutelsteen, **zwaard en balans aangebracht** als symbolen van de gerechtigheid, symbolen die we ook terugvinden in de boogzwikken. Op een fries lezen we: 'Gerechtshof'.

Vier meter hoge bronzen vrouwenfiguren bekronen de flankerende pijlers: '*De Wet*' (Jan-Frans Deckers) en '*De Rechtvaardigheid*' (Eugeen De Plyn) (1886). Het fronton boven de ingangspoort wordt omgeven door twee liggende figuren in Savonièresteen (Jan-Frans Deckers): '*De Kracht*' en '*De Voorzichtigheid*.' Het centraal opschrift luidt: 'Voorzichtig en krachtvol heerschen recht en wet'. In de portiek zijn er enkele gedenkplaten, onder meer van de eerstesteenlegging op 20 juli 1871.

De Nationale Bank van België wordt opgericht in 1850. Om haar meer lokale armslag te geven, beslist de regering om in elk van de veertig gerechtelijke arrondissementen een bijbank op te richten. Aanvankelijk huurde men daarvoor bestaande panden; in Antwerpen was dat het voormalige huis De Decker-Cassiers aan de Huidevettersstraat. Die eerste bijbank werd te klein en zoals in andere arrondissementen kwam er ook in Antwerpen een nieuwbouw.

Het aangeboden bouwperceel, niet zonder reden 'de driehoek' genaamd, was gelegen aan de nieuwe prestigieuze verkeersader van de leien en kwam uiteraard in aanmerking voor een representatief gebouw. De bijbank van Antwerpen mag allicht de meest prominente vestiging van de Nationale bank heten. Dat dankt ze aan haar ligging, haar monumentale proporties en haar architecturale vormgeving. Ze is dan ook een beeldbepalend stedenbouwkundig oriëntatiepunt tussen de oude binnenstad en de 19de-eeuwse nieuwe wijken. De Brusselse architect **Hendrik Beyaert** tekende vanaf 1872 de plannen. Eerder had hij al mee de neobarokke hoofdzetel van de Nationale Bank in Brussel gerealiseerd (1859-1878). Hij vatte beide projecten op als een totaalconcept en ontwierp dus ook het interieur, de aankleding en de inrichting. De werf start in 1874. Vijf jaar later, in 1879, kan de dienstverlening beginnen.

De exuberante eclectische stijl staat onder invloed van de neo-Franse renaissance. Het concept refereert meer bepaald naar kastelen van de **vroege Franse renaissance** die nog aansloten bij het middeleeuwse burchttype, waar een centrale donjon en ronde machtige hoektorens voor de verdediging instonden.

Het vraagt echt niet veel fantasie om in het Antwerps bijbankgebouw **Chambord** te herkennen, het beroemde en grootste Loirekasteel. Tussen 1519-1533 liet koning Frans I het bouwen als jachtkasteel, zonder nog enige militaire functie. De gelijkenis met Chambord gaat ver: bekijk maar het complexe dakenspel met - veelal afgeknotte - zadel- en schilddaken, kegel- en helmvormige torenspitsen verlevendigd met talrijke schoorstenen, dakvensters en dakkapelletjes en de smeedijzeren vorstkammen en windvanen. Natuurlijk, wie 'Loirestreek' zegt, denkt aan wit beschilderde buitenmuren, badend in het zonlicht... 'Ons Chambord' is bekleed met een parement van Euvillesteen, een poreuze, witte kalkzandsteen uit Noordoost-Frankrijk. Toch wel een groot verschil.

Het bankgebouw heeft het driehoekige bouwperceel volledig in beslag genomen. Het is opgebouwd rond een eveneens driehoekige koer. Elke zijde van de stratendriehoek is opgevat als een indrukwekkende 'façade', gevat tussen drie markante hoekpaviljoenen.

De lang gestrekte zijgevels bestaan uit slechts twee verdiepingen, netjes geritmeerd door grote ramen. Hier bevinden zich de kantoren. Beide vleugels komen samen in een imposant inkompaviljoen aan de Leopoldplaats, de zijde dus van het historische handelscentrum.

De gevel aan de Frankrijklei met twee wooneenheden (de "Chambord-appartementen") sluit aan bij de residentiële bebouwing langs de grote verkeersas van de leien en de straten rondom het stadspark. In dit centrale woongedeelte verblijven de bankbeheerders. Van status gesproken... Hun residentie lijkt met haar hoog dak op een donjon die de hele gevel aan de kant van de moderne boulevard domineert. De twee ronde hoektorens aan de Frankrijklei benadrukken nog meer het pseudo-defensief karakter. Tot dit karakter dragen ook de hoge sokkels (souterrain) bij, waar de gevels op rusten en de geritmeerde dakkapellen die als kantelen het geheel bekronen. De combinatie van een rijkelijke kasteelallure en een defensief burchttype illustreert het zelfbewustzijn van de bank. Naar haar cliënteel toe wil ze betrouwbaarheid uitstralen: hier kan men financiële transacties ondernemen met een verzekerd, 'veilig' gevoel.

De uitvoering van het grotere beeldhouwwerk berustte bij Antwerpse kunstenaars. Boven het inkompaviljoen wordt het uurwerk begeleid door 'Dag' en 'Nacht' ('.....kan u op de bank rekenen' ?) (Jan-Baptist de Boeck en Jan-Baptist Van Wint). Geheel centraal op de gevel aan de Frankrijklei wordt aangegeven wanneer het geld rollen kan: als er 'Vrede' heerst (Jules Pêcher), en 'Handel' en 'Nijverheid' kunnen gedijen (de flankerende ligbeelden, geheel bovenaan, door Jacob de Braekeleer). Klein en vrolijk detail. Aan één van de torenvenstertjes aan de achtergevel van de

ambtswoningen beeldt de architect zichzelf af als toeschouwer; een speels gebruik dat in de lijn ligt van de middeleeuwse kunsttraditie.

Het monumentale bouwwerk viel in de smaak bij het publiek en de perskritiek was enkel lovend. Hoezeer het eclectisch kunstwerk als 'modern' en 'eigentijds' ervaren werd, mag blijken uit het volgende citaat van Camille Lemonnier (begin 20ste eeuw): *“in ... de Nationale Bank vindt men een herleving weer; haar scherpe torentjes, haar slanke omlijning, haar versierde hoektorentjes met vergulde windwijzers, doen aan een klein Chambord denken en passen bij dit voortvarend volk dat voor het heden bouwt”*.

Om architect Beyaert te huldigen, gaf de Nationale Bank van 1978 tot 1994 een **honderdfrankbiljet** uit met zijn afbeelding, naar een portret van Eugène Broerman, en een tekening van de gevel van een van zijn meest geslaagde creaties: het Antwerpse bankgebouw.

Als gevolg van de sterk verminderde bedrijvigheid in de bankbiljettenverwerking beëindigde de Antwerpse vestiging van de Nationale Bank van België in 2013 haar dienstverlening aan het publiek.

Leopoldplaats, standbeeld van Koning Leopold I: van Frans tegenstander tot Frans bondgenoot

Leopold von Saksen-Coburg (° 1790), de toekomstige eerste koning van België, was al van in zijn prille jeugd militair geschoold en was zich in 1806 in Parijs gaan bekwamen in diplomatie. Het aanbod van Napoleon om adjudant te worden, sloeg hij af. Hij nam nadien juist liever met het Russische leger deel aan de strijd tegen Napoleon en in 1814 trok hij met de generale staf van het Russische leger zegevierend Parijs binnen. In 1815 werd hij benoemd tot veldmaarschalk. In het gevolg van de tsaar nam hij deel aan het Weense Congres (1814-'15), waar besloten werd om de Oostenrijkse Nederlanden (grosso modo het latere België) onder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden te brengen. Dan volgt de korte comeback van Napoleon in Waterloo. Toen hebben we de Fransen verslagen door de geallieerden erbij te halen.

Maar het kan verkeren ..., in de internationale politiek nét zoals in je verstandhouding met de burens. Vandaag kom je goed overeen met de burens rechts en praat je over die van links. Iets later valt er een haar in de boter, heb je liever omgang met je linkerbuur en praat je liever over ... die van rechts.

1830. Ons land vecht tegen Nederland voor zijn onafhankelijkheid. De Nederlandse troepen geven zich niet zomaar gewonnen en verschansen zich in de Antwerpse Citadel (ook wel Kasteel genoemd). Van hieruit en vanaf enkele marineschepen op de Schelde beschieten ze op 27 oktober de stad. Hun generaal, David Hendrik Chassé was in een vorig leven nog in dienst van Napoleon. Hij resideerde in de pastorie van de voormalige Sint-Joriskerk (Mechelseplein 24).

De verfranse bourgeoisie is (terecht) niet gerust in de toestand. Als de Schelde opnieuw vergrendeld wordt, dreigt een economische crisis. Leopold I mag dan al 21 juli 1831 de eed hebben afgelegd en 'de troon bestegen', het zwakke Belgisch leger onder zijn leiding slaagt er niet in het Hollandse garnizoen uit het Kasteel te verdrijven.

En wat gebeurt er? 17 jaar eerder, bij de slag van Waterloo, hielpen alle buurlanden om ons te bevrijden van de Franse grootmacht; nu roept het vrije België zijn machtige zuiderbuur te hulp om ons te ontdoen van 'de Hollanders'... De Europese grootmachten geven toestemming aan de Franse troepen onder opperbevel van **maarschalk Maurice Gérard** deze taak tot een goed einde te brengen. Er volgt een beleg van een maand, gepaard met een ononderbroken Frans artilleriebombardement. Vanop het dak van het 'Théâtre des Variétés', ter hoogte van de huidige Sint-Joriskerk, kijken de Antwerpenaren (geamuseerd?) toe hoe de imposante Citadel grotendeels in puin wordt geschoten. Een boeiend schouwspel...

Op 23 december 1832 capituleert Chassé. Het hele Belgische grondgebied is nu vrij: 'Lang leve de koning' of - eerder in die tijd - 'Vive le roi'.

Klein detail. In het ontzettingsleger van Maarschalk Gérard dient ook een zekere officier Mengin. Zijn vader is de hoofdingenieur van de "Bassins" (zie verder, Bonapartedok). Hij zal niet weinig fier geweest zijn over de inbreng van zijn vader in deze stad.

De 93 **gesneuvelde Franse soldaten** worden begraven op het kerkhof van de nieuwe Sint-Laurentiuskerk van Pierre Bourla (1824) aan de Markgravelei. De gedenkplaat hangt nu naast het orgel in de huidige kerk.

Na de ontruiming van het kerkhof van de 17de-eeuwse Sint-Laurentiuskerk werd ca. 1905 een gedeelte vrijgehouden voor een pleintje. Met het straatnaambord '**Franse Plaats**' wilde men de herinnering aan 'onze Franse vrijheidsstrijders' in ere houden, al liet men zich misschien leiden door de locatie van het 17de-eeuwse en het 19de-eeuwse kerkhof te verwarren.

Veel later pas, na de ontmanteling van de stadwallen (ca. 1859-1865), wordt vanaf 1874 de verruïneerde citadel geslecht om plaats te maken voor de wijk 'het Zuid'.

Eeuwenlang hebben de **gasthuiszusters** in hun Sint-Elisabethgasthuis ziekenverpleging verricht. Dat belet het Frans Revolutionair Bewind niet, hen in 1798 het bestuur van het ziekenhuis uit handen te nemen. In 1803 worden ze bovendien ‘wegens ongehoorzaamheid’ buitengezet uit hun gebouwen. Hun kledij en huisraad worden aangeslagen en op de Vrijdagmarkt openbaar verkocht. Vrijheid van godsdienstsbeoefening gold onder de vlag van de Verlichting en de Revolutie voor hen niet langer als een burgerrecht. Vele andere kloostergemeenschappen deelden dit lot. De ziekenverpleging blijft wel gegarandeerd, door vrouwen in loondienst.

Tijdens het Nederlands Bewind wordt in 1824 aan de gasthuiszusters gevraagd de leiding van het openbaar ziekenhuis terug mee op zich te nemen.

Vanaf 1804 start de ‘**École Primaire de Médecine de l’Hôpital Sainte-Élisabeth**’ met leergangen chirurgie, scheikunde en plantkunde. Het onderwijs voor artsen en natuurlijk ook legerartsen in spe is kosteloos maar de voertaal is Frans. **Claude-Louis Sommé** (Parijs, 1772-Antwerpen, 1853) die in 1804 als heelmester met het Franse leger naar Antwerpen is gekomen, is bij de oprichting van de school betrokken. Iets later wordt hij hoofdchirurg van het ziekenhuis en professor voor de vakken toegepaste heilkunde en uitwendige pathologie; reden waarom hij bij het einde van het Frans Bewind in 1814 beslist om in Antwerpen te blijven. Door onderwijshervormingen verliest de school vanaf 1835 haar reden van bestaan maar sluit pas definitief in 1850.

Datzelfde Frans Revolutionair Bewind nam het meer lovenswaardig didactisch initiatief om een plantenverzameling aan te leggen. ‘Citoyen-Apothicaire’ Jan van den Berghe, kreeg als opdracht allereerst de kostbare planten te redden in de onbeheerde domeinen van *émigrés* ofte families die gevlucht waren voor de Franse Revolutionairen.

Voor deze verzameling wordt in de fruit- en moestuin van het ziekenhuis een plantentuintje aangelegd. Ofschoon bedoeld als studiemateriaal voor de Medische School, geniet het niet echt de aandacht van de professor plantkunde. Dokter Sommé zou er zich een halve eeuw lang over ontfermen, eerst als geestdriftig liefhebber en vanaf 1825 als eerste directeur ervan. Hij breidt de tuin uit over de ganse fruit- en moestuin, maar zowel voor de uitbreiding van het ziekenhuis door Pierre Bruno Bourla als voor de aanleg van de huidige Leopoldstraat, moet een groot deel van het groen in 1825 worden opgeofferd. Sommé geeft de (Franse) stadsbouwmeester eveneens de opdracht voor de bouw van serres en de (eerste) orangerie, evenals voor een aparte ingangspoort (het enige bouwsel van deze Franse architect dat op dit terrein nog behouden is).

Vanuit haar Franse ontstaansgeschiedenis als ‘Jardin botanique’ groeide de Kruidtuin uit tot een begrip in Antwerpen, door de oudere generaties overigens doorgaans nog kortweg ‘den Botanique’ genoemd. De Franse cultuur bleef immers ook qua taalgebruik tot diep in de eerste helft van de 20ste eeuw dominant in het Vlaamse landsgedeelte van België.

In het Sint-Elisabethgasthuis werd een 19de-eeuwse ziekenzaal omgevormd tot **museale ruimte**. Terecht werd ze genoemd naar de verdienstelijke Franse arts. Men krijgt er een brok geschiedenis van de geneeskunde te zien, maar het portret ‘Dokter Sommé’ is er prominent aanwezig. Als bijzonder teken van erkentelijkheid wordt deze medicus, die ook nog medewerker was in het kindergasthuis van Constance Teichmann, in 1885 ook een straatnaam gegund: de **Somméstraat**, die uitgeeft op de Pothoekstraat.

In het kader van de verfraaiingswerken voor het Rubensjaar 1877 krijgt de ganse tuin aan de straatzijde een sierlijke hardstenen balustrade. Daarop staan de oudste en mooiste **straatlantaarns** van heel de stad. De tweearmige koperen lantaarns dateren dus nog uit de eeuw waarin de stadsverlichting op gas werd ingevoerd. Het ‘lichtend voorbeeld’ hierbij is de illustere ‘Lichtstad’ Parijs oftewel ‘La Ville Lumière’, waar men al vanaf 1820 met de openbare gasverlichting een aanvang had gemaakt.

Een andere openbare dienst die we aan Parijs te danken hebben is de **vuil(nis)bak** oftewel - in de administratieve taal van die tijd - 'la poubelle'. In 1883 voerde Eugène Poubelle, toen prefect van de Seine, dit nuttige instrument in. Zijn naam wordt daarmee 'eervol' vereeuwigd, althans in het Frans.

Komedieplaats, Bourlaschouwborg: le 'Théâtre Royal Français' gebouwd door een Franse architect

Op de plaats van de Bourlaschouwborg stond oorspronkelijk het ruime Tapissierspand (1553), bestemd voor de tapijthandel. Vanaf 1709 richten de stadsaalmoezeniers het pand in als publiek theater. Met de inkomsten hopen ze de armenzorg nog meer te financieren. Weldra worden er echte **opera's** opgevoerd, maar dan enkel in de **Franse** en de Italiaanse cultuurtaal. Voor de opvoeringen in het modieuze Frans staat een vaste groep in; voor de taal van Dante doet men een beroep op een reizend Italiaans gezelschap. Na een fatale brand wordt de zaal in 1750-1753 heropgebouwd, naar ontwerp van Engelbert Baets. Het al erg succesrijke **Franse toneel** krijgt in Antwerpen nog meer voet aan wal wanneer reizende groepen toneelspelers de Franse legertroepen vergezellen. De titel "Théâtre Royal", verleend in 1816, dankt de schouwborg nochtans aan de 'Hollandse' Koning Willem I.

Deze schouwborg, aangevat in 1827 en voltooid in 1834, wordt beschouwd als het meesterwerk van architect **Pierre Bruno Bourla**. Aan de zuidwand (Orgelstraat) hangt zijn gedenkplaat. Hij is als inwijkeling uit Parijs (° 1783) de Franse invasielegers gevolgd en na het einde van het Frans Bewind in onze gewesten gebleven. Bourla, leerling van de Franse empire-architect Charles Percier, wordt hier in 1819 professor aan de Academie en brengt het vervolgens tot stadsbouwmeester. Hij realiseert heel wat opdrachten, doorgaans in neoclassicistische stijl, zoals de vroegere Sint-Laurentiuskerk aan de Markgravelei (1825) en het poortgebouw van het toenmalige Museum (nadien Academie) (1839-1843). Ook in de haven voert hij werken uit zoals nieuwe havenkaden en het Kattendijkdok. Amper drie jaar na zijn overlijden te Antwerpen in 1866 wordt hem reeds de eer van een eigen **straatnaam** verleend (tussen Frankrijklei en Leopoldplaats).

Het gebouw doet meer dan een eeuw lang dienst als 'Théâtre Royal Français'. Artiesten uit Parijs voeren er onder meer vaudevilles op.

Het Vlaamse cultuurleven moet heel lang opboksen tegen het Franstalige dat beschikt over een rijker gevarieerd repertoire. Pas in 1893 wordt de Vlaamse Opera gesticht onder de naam 'Nederlands Lyrisch Tooneel'. In het kader van de gestage vervlaamsing van de cultuur wordt het Théâtre Royal Français' in 1933 de 'Koninklijke Nederlandse Schouwborg'. Als in 1980 de nieuwe Stadsschouwborg in gebruik genomen wordt, sluit de KNS zijn deuren. Eerst dreigt het gebouw onder de slopershamer te verdwijnen, maar gelukkig wordt het volledig gerestaureerd met behoud van de oude theatermachinerie. De inhuldiging, volgt in 1993, als een van de hoogtepunten van 'Antwerpen Culturele Hoofdstad van Europa'. Sindsdien draagt de schouwborg officieel de naam van zijn architect: de Bourla.

Bovenaan de gevel prijken de borstbeelden van bekende toneelauteurs en theatercomponisten, waaronder – begrijpelijkerwijze – de Franse de meerderheid vormen, waarbij inbegrepen wie voornamelijk in Frankrijk actief is. (van links naar rechts)

De derde is **Jean Racine** (1639-1699).

De vijfde is **Molière**, geboren als Jean-Baptiste Poquelin (Parijs, 1622-1673).

De zevende is **Pierre Corneille** (Rouen, 1606 - Parijs, 1684).

Verder is er ook, als zesde in de rij, **André Grétry** (Luik, 1741 - Montmorency, 1813). Zijn doorbraak speelt zich in Parijs af waar hij erg populair werd door zijn tientallen opéras comiques. Ondanks zijn niet-Franse afkomst speelt zijn doorbraak zich af in Parijs, waar zijn tientallen opéras comiques heel populair zijn. Koningin Marie-Antoinette werd zelfs doopmeter van een van zijn dochters. Nadien wordt hij een gunsteling van Napoleon. Hij is nauw betrokken bij de oprichting van het vermaarde Conservatoire National Supérieur de Musique in 1795 en wordt er een van de vijf onderwijsinspecteurs. Hij wordt begraven op het Parijse kerkhof Père-Lachaise.

De laatste Fransman in dit rijtje is op de negende plaats, de componist van meer dan veertig opera's, muziekpedagoog en organist Étienne Nicolas **Méhul** (1763 – Parijs 1817). Hij wordt ook als een componist van de Franse Revolutie beschouwd. Zijn compositie *Chant du Départ* kreeg bijna de status van het Franse volkslied.

Het oorspronkelijke **interieur** van de Bourla, uitgevoerd door Parijse decorateurs, is verdwenen. Stadsarchitect Pieter Dens richtte in 1865 de schouwburg opnieuw in second-empirestijl in naar het voorbeeld van de 'nieuwe' Grand Opéra van Parijs (1829-'34). Zo kon de capaciteit van 1300 worden opgetrokken tot 2000 zitplaatsen. Voor het nieuwe decor tekende het atelier van Auguste Rubé en Philippe Chaperon, eveneens gevestigd in Parijs.

De buurt hier heet 'Le Quartier Latin'. Het waarom hiervan blijft echter een vraag, want met een middeleeuwse universiteit zoals in Parijs heeft het zeker geen uitstaan. Waarschijnlijk omwille van de combinatie theaters, bijbehorende cafés en restaurants en de uitgaansbuurt. Maar studenten zie je hier nauwelijks.

Rubenshuis: een passend decor voor een Franse koningin

Wapper 9-11

In zijn woonst krijgt Pieter Paul Rubens in 1631 het bezoek van de koningin-moeder van Frankrijk, **Maria de Medici**. De Franse koningsweduwe is op de vlucht voor de machtige kardinaal Richelieu, die zijn greep wil versterken op haar zoon, de toekomstige koning Lodewijk XIII. Iets daarvoor, op 4 augustus, was Maria de Medici plechtig ontvangen door aartshertogin Isabella. Rubens maakte als artistiek adviseur deel uit van het koninklijk gezelschap.

De koningin kent hem goed. Eerder had ze bij hem immers twee monumentale reeksen schilderijen besteld, bestemd voor het Palais de Luxembourg. De eerste reeks, over haar eigen leven (1621-1625), is nog altijd te bewonderen in de reusachtige Medici-zaal van het Louvre. De barokke portiek op de binnenkoer van zijn woonst moet haar niet vreemd geweest zijn want die was door Rubens weergegeven op een van de schilderijen, nl. *'Henri IV die haar het regentschap toevertrouwt'*. (Vaak wordt de portiek niet herkend en omschreven als monumentaal 'Italiaans' decor).

De tweede reeks, die ook bestond uit vierentwintig barokke scènes, moest het leven van haar vermoorde echtgenoot Henri IV (+ 1610) uitbeelden, met veel aandacht voor zijn gevechten en overwinningen. Zes olieverfschilderijen zijn gekend, waaronder een onvoltooid doek in het Rubenshuis: *'Hendrik IV in de slag om Parijs'* (ca. 1628-1631). De politieke verwickelingen waren niet gunstig om de volledige reeks te realiseren. Richelieu stond ook de verwezenlijking van de Henri-IV-cyclus in de weg. Hij zag Rubens immers vooral als een vertrouweling van aartshertogin Isabella en als de diplomaat die té goede vriendjes was met Spanje en Engeland, de twee aartsvijanden van Frankrijk. Ondanks het afgesloten contract werd de samenwerking met Rubens opgezegd. Het project beloofde nochtans een mooie ode aan het huwelijk te worden. De afzonderlijke vleugels van het Palais de Luxembourg voor koning en koningin zouden samenkomen in een arcade die de twee galerijen met de beide series van Rubens zou verenigen en dus man en vrouw.

Rubens portretteerde ook de jonge paar **Lodewijk XIII** en (deels?) **Anna van Oostenrijk** (Pasadena, Norton Simon Foundation - USA). In de boedelinventaris van Rubens (1640) staat tweemaal het portret van deze koningin vermeld als 'Een portret van de regerende Koningin van Vrankrijk', waarvan zeker een 'op paneel'. De beide portretten van de koningin, een in het Louvre en een in het Rijksmuseum van Amsterdam (in bruikleen aan het Bonnefantenmuseum van Maastricht) zijn kopieën van het Rubensatelier die teruggaan op een verloren origineel.

Maar nu de koningin-moeder te Antwerpen vertoeft, is het de beurt aan Antoon van Dijck om haar en haar zoon Gaston van Orléans te portretteren.

Pittig detail. De aalmoezenier van de koningin, Pierre **De la Serre**, beschrijft de "intrede" van het gezelschap in Antwerpen in *"Histoire curieuse de l'entrée de la Reine-Mère"*. Aangaande de toeschouwers op het parcours noteert hij: *"aangezien het grootste aantal behoorde tot het geslacht dat men het meeste mint, zo werd men niet moe de verscheidenheid, de zachtheid en de gratie ervan te aanschouwen"*. Waar zo'n Frans geestelijke al niet oog voor heeft... Het verslag van De la Serre, mét gravures, werd uitgegeven bij Balthasar Moretus.

Onder de Franse vrienden en **correspondenten** van Rubens tellen we de gebroeders Dupuy, de historiografen van koning Louis XIII en vooral de humanist **Nicolas Claude Fabri de Peiresc** (1580-1637). Deze Franse rechtsgeleerde, astronoom en verwoed kunstverzamelaar leerde Rubens in Parijs kennen. Hij zou met hem zijn leven lang blijven corresponderen. Ze hadden zelfs het plan een gezamenlijke studie over cameeën en gemmen uit de Oudheid uit te brengen, maar de publicatie werd niet gerealiseerd. Peiresc werd een van de eerste bewonderaars van Caravaggio in Frankrijk en hij promootte ook het caravaggisme door opdrachten.

In 1798 ondergaat het Rubenshuis een merkwaardige ingreep. De Fransen maken er een gevangenis van, speciaal voor gebrekkige priesters die niet meer geschikt zijn voor een verre deportatie naar de zoutmijnen in Frans Guyana.

In de hoekslaapkamer van Rubens' huis staat de zogenaamde **Rubensstoel**. Op 20 oktober 1795 haalt Jacques Luc Barbier, "lieutenant du 5e Régiment des Hussards" deze stoel weg met als bestemming Parijs. Na de Franse overheersing werd hij naar Antwerpen teruggebracht.

Andere Antwerpse kunstenaars die met hun barokstijl Parijs trachten te verleiden

Maar Rubens is verre van de enige Antwerpse kunstenaar die naam maakt in het 17de-eeuwse Parijs.

Jacob Fokkiers, die met Rubens was meegekomen, vestigt zich voorgoed in de Franse hoofdstad. Zijn landschappen vallen zeer in de smaak bij koning Lodewijk XIII en die verleent hem een adellijke titel. Baron '**Jacques de Foucquières**', zoals hij zich nu noemt, begint echter groots te leven en verkwist alles.

Een andere Antwerpenaar die in Parijs werkt tot aan zijn dood is **Pieter van Mol**. In 1648 was hij een van de twaalf stichters van de Académie royale de peinture et de sculpture (Koninklijke Academie voor Beeldhouw- en Schilderkunst), opgericht in opdracht van Lodewijk XIV. Later zal deze staatsacademie opgaan in de Académie des Beaux-Arts.

Dan is er nog de befaamde dierenschilder **Nicasius Bernaerts** (Antwerpen, 1620-Parijs, 1678), die onder meer werkt voor de Manufacture des Gobelins, net als Pieter Boel.

Ook uit Antwerpen is **Pieter van Boeckel of "Van Boucle"** († Parijs, 1673), die met zijn stillevens heel wat Franse leerlingen aantrekt.

Een graveur die de Franse markt betreedt, is **Geraard Edelinck** (Antwerpen, 1640-Parijs, 1707). In 1663 vertrekt hij voorgoed naar Parijs waar hij een 300-tal portretten graveert voor het hof van Louis XIV. Later krijgt hij in zijn geboortestad een straatnaam.

En dan is er niet in het minst **Hiëronymus Francken** (zie Sint-Andrieskerk), op wiens naam o.m. een schitterend portret van Koning Henri IV staat (Louvre).

Veel van deze kunstenaars verblijven in de wijk van Saint-Germain-des-Prés, in het Hôtel de la Chasse.

Meir – ‘Place de Meir’

Tijdens het Ancien Régime zijn Franse reizigers verrukt over de lengte en de breedte van de straat. Ook de gebouwen vinden ze prachtig. Sander vergelijkt in 1776 de Meir met ‘La Place Royale’ te Parijs.

De straat telt ook een aantal bekende **hotels**, zoals ‘**Au Grand Laboureur**’ (rechts van de Twaalfmaandenstraat). De stichter daarvan, in de 17de eeuw, is de Fransman Charles Laboureur, uit Toulouse-Pontoise.

Meir 50, het ‘Hotel Van Susteren’, later ‘**Koninklijk Paleis**’

In 1812 wordt dit 18de-eeuwse ‘hotel’ keizerlijk bezit. Napoleon wil immers in zijn havenstad een eigen residentie bezitten, al heeft hij er waarschijnlijk zelf nooit verbleven. Zijn architect verbouwt het pand tot ‘Quartier Impérial d’Anvers’. Uit Parijs komen de beste decorateurs en architecten over, om het hotel aan de smaak van de keizer aan te passen. De slaapkamers hebben hun oorspronkelijk karakter weten te bewaren, Empiremeubels inclusief. Maar tot groot verdriet van de anekdotejagers hebben Napoleon en zijn gade de bedden dus nooit gebruikt...

Meir 85, Osterrieth-huis: Franse rococo à peu près

Eerst was het bedoeld als het woonhuis van rijke patriciërs, daarna diende het als zetel van diverse banken: Bank van Parijs en de Nederlanden, vervolgens Belfius. Het pand kende diverse eigenaars. Gelukkig respecteerde iedereen de ziel van dit 18de-eeuwse ‘hotel’ van Jan Pieter II Van Bourscheit, dat door zijn verfijnde afwerking sterk aanleunt bij de Franse rococo.

De recentste eigenaar, projectontwikkelaar Athelea, restaureerde het huis en herbestemde het tot winkels, kantoren en een woning.

Kunstverzamelaar Fritz Mayer die aan de basis ligt van dit museum, had een geweldige passie voor **middeleeuws beeldhouwwerk**. Wie houdt van gotische sierlijkheid gesculpteerd in albast, marmer of ivoor, vindt hier zijn gading. De beeldhouwkunst van de tweede helft 13de en van geheel de 14de eeuw, vaak Frans van origine, is er vertegenwoordigd met retabelfragmenten, kapitelen, consoles en losstaande 3D-**beelden**. In chronologische volgorde vermelden we er enkele.

- Verrassend is de aanwezigheid van drie kapitelen uit de Parijse kerk Saint-Germain-des-Prés (ca. 1160/'70).
- Uitzonderlijke **zuilbeelden** uit Châlons-sur-Marne (ca.1170-1183) geven dan weer de overgang weer van romaanse naar gotische kunst. Ze maken zich zowel los uit het steenblok waaruit ze gehouwen zijn, als van een starre houding en van een lineaire compositie.
- Vertederend liefelijk is het paar **engeltjes** in ivoor (3/4 13de eeuw) en een gracieus **Maria-drieluik** van de zg. Meester van Soissons (Parijs ivoorsnijdersatelier, ca. 1290).
- Je mag je aandacht zeker laten gaan naar het uiterst fijn bewerkte fragment **Gevangenneming van Christus** van een albasten Passieretabel (¼ 14de eeuw) met een opvallend soepele plooienvol. In feite zijn hier vier episodes van het Lijdensverhaal in één tafereel opgenomen. (foto-1)
- Bij een ivoeren **Bespotting van Christus** (1/3 14de eeuw) vallen stilistisch naast de soepele plooienvol ook de elegante houdingen en de fijn uitgewerkte haren op, maar nog meer treft het contrast tussen het edel gelaat van de serene Jezus die blijft zegenen met de meer karikaturale gezichten van de beide beulen.
- Aandoenlijk is de nogal onconventionele **Maria lactans**, in ivoor (ca. 1335-'40), waarbij Jezus zich een opdringerige hongerige zuigeling toont die staande op de schoot van zijn moeder veel moeite doet om zich aan haar borst te laven en te voeden. (foto-2)
- Merkwaardig is zeker ook de **buste van Bonne de France**, het tweejarig dochttertje van Karel V van Frankrijk en Jeanne de Bourbon (Jean de Liège, 1361), die hoorde bij een graffiguur ('gisant'). De drie lege gaten in zijn hoofdband dienden vermoedelijk om (verdwenen) edelstenen te vatten.
- Onder de **ivoeren panelen** zijn er naast de talrijke religieuze beelden ook enkel profane waaronder het ivoeren reliëf van een spiegeldoosje met *Tristan en Isolde* (2/2 14de eeuw). Het verliefde paar zit onder een boom, van waaruit koning Marc hen bespiedt.

Ook in de **schilderijen**verzameling vinden we enkele Franse werken.

16de eeuw:

- Meester van Amiens (noodnaam voor een onbekende Antwerpse maniërist, werkzaam tussen 1515-1525): *Het sterfbed van Maria*. (foto-3)
- zgn. Corneille de Lyon (de la Haye) (ca.1500-1575): *'Marie de Batarnay dy Bouchage'*.

17de-eeuw:

- Perelle Nicolas (Parijs 1631-1692(?): *'Landschap met kasteelhoeve aan de waterkant'*.

18de eeuw:

- Boucher (Parijs 1703-1770), 'premier peintre du roi te Parijs': *'Jonge vrouw die een bloemenkrans maakt'*.
- Drölling Martin (Bergheim (Elzas), 1752 – Parijs, 1817): *'Jong meisje met een poedel'*.
- Largillière, Nicolas de (Parijs, 1656-1746): *'Portret van een jonge dame en Portret van een dame'*.
- Carle van Loo of Vanloo (Nice 1705-Parijs 1765): *'Zelfportret'*.

Pompstraat 30, Geboortehuis van Hendrik Conscience

Bij de uitbouw van Antwerpen als marinebasis door Napoleon (zie Bonapartedok) hoort een enorme militaire scheepstimmerwerf. Daar komt het complex van de vroegere Sint-Michielsabdij aan de Kloosterstraat voor in aanmerking. In augustus 1804 begint men er met de aanleg van het arsenaal; kazernes en magazijnen volgen. Volgens het vijfjarenplan van de keizer moeten een 100-tal schepen afgewerkt worden. Daarvoor voorziet hij 3000 man, meestal gevangenen. De meeste Franse militairen die er toezicht op houden, logeren rond de Boeksteeg en de Lepelstraat. Een van hen is een timmerman uit Besançon, Pierre Conscience.

In 1807 neemt hij ontslag bij de Franse marine en huwt met de Kempische Cornelia Balieu. Het koppel komt hier in de Pompstraat wonen, toen nog de 'Sint-Andriesstraat' geheten. Hij blijft hier wonen. In dit ouderlijke huis wordt op 3 december 1812 hun zoon Henri(cus) geboren die zonder dralen in de parochiekerk van Sint-Andries het doopwater over zich krijgt - en bon Flamand - Hendrik Conscience (1812-1883). Hij zal onze bekendste Vlaamse literator uit de romantische periode worden en tevens de eerste Vlaamse romanschrijver die beroemdheid zal verwerven.: - Jawel, de schrijver van 'De Vlaamse Leeuw' is een halfbloed Fransman... Parbleu !

Een andere bekende die omwille van het Franse havenproject naar Antwerpen is overgekomen, is **Theodoor Teichmann** in 1812. Hij is in Parijs afgestudeerd als ingenieur en houdt hier toezicht op de Franse havenwerken. Van 1845 tot 1862 is hij zelfs gouverneur van Antwerpen. Zijn dochter Constance Teichmann verwerft bekendheid als verpleegster te Saarbrücken tijdens de Frans-Duitse oorlog (1870-1871). In onze stad richt zij het kindergasthuis Louiza-Maria op. Haar naam blijft vereeuwigd in de Teichmannstraat en de Constantia Teichmannplaats.

Pastoor Visschersplein, *Meditatie*

Op een onopvallend plekje, verscholen tussen groen loof, vlak vóór de Sint-Andrieskerk, zit een naakte dame peinzend te mijmeren. Ze luistert naar de naam *Meditatie* en is een werk, uit 1947, van Raymond Martin. Deze Parijse kunstenaar (1910-Cachan, 1992) was een trouwe leerling van Robert Wlérick. Hij werd in 1950 leraar aan de École des Arts Décoratifs van zijn vaderstad.

Samen met zijn leermeester kreeg hij in 1938 de officiële opdracht een ruitersstandbeeld van maarschalk Foch te creëren. WO II veroorzaakt een onderbreking in het proces. Bovendien overlijdt Wlérick (1944), zodat Martin het werk alleen moet verderzetten. Uiteindelijk wordt dit monument voor Frankrijks beroemdste militair van WO I pas in 1951 ingehuldigd op zijn huidige locatie, de Parijse 'Place du Trocadéro'. Martin kreeg later nog diverse staatsopdrachten, onder meer voor een monument voor generaal Mangin (1950) en voor generaal Leclerc (1965-1969).

Uit zijn Antwerps werk *Méditation* blijkt dat de beeldhouwer ook de invloed van de beroemde Auguste Rodin onderging. Wlérick had in 1933 voor het monument van Victor Bérard in het lyceum van Morez een soortgelijk beeld gemaakt: *La Pensée*. En al volgde Martin zijn leermeester qua compositie, wat de stijl betreft is zijn werk veel natuurlijker, sensueler, gevoeliger en serener.

Van *Méditation* bestaan meerdere exemplaren.

Geschiedenis en kunst

De Luthersgezinde augustijnen waren begonnen aan de bouw van een kloosterkerk op de locatie van de huidige Sint-Andrieskerk. Na hun uitzetting kregen de burgers van Margareta van Oostenrijk (of van Savoye) de toestemming om het gebouw af te werken als parochiekerk. Men wijdt de kerk toe aan **de patroon van het Huis van Bourgondië, Sint-Andreas**. Dit zou een blijk van erkentelijkheid geweest zijn tegenover de landvoogdes. Voor de parochianen hier een aanleiding om het embleem van de Orde van het Gulden Vlies, die door de Bourgondische hertogen was opgericht, hier meermaals af te beelden; een tendentieuze manoeuvre.

Kunstenaars en rijken gaan op 'grand tour', niet alleen in Italië, maar ook in Frankrijk. Een van de telgen uit het schildergeslacht Francken (woonachtig in de Franckenstraat, en eertijds parochianen met een eigen grafkelder in de kerk) was **Hiëronymus Francken I**. Deze leerling van Frans Floris, verblijft enkele jaren (1565-1572) te Parijs en voert onder meer opdrachten uit voor het paleis van Fontainebleau. Hij krijgt er bezoek van zijn broer Ambrosius I Francken en van Cornelis Floris III, die er beiden als schilder een tijdje werkzaam zijn. Alle drie keren nadien terug naar Antwerpen, maar Hiëronymus vestigt zich in 1578 definitief in Parijs. Hij sterft er in 1610. In 1594 was hij door Henri IV benoemd tot "peintre du roi" en "vallet de chambre de la reyne" bij Maria de' Medici.

Een andere Antwerpse kunstschilder aan het Franse hof is **Frans II Pourbus** (Antwerpen, 1569-Parijs, 1622). Van zijn hand is hier het portret van de Schotse koningin op het epitaaf van de hofdames van Mary Stuart (ca. 1620).

Onder het Frans Revolutionair Bewind, in 1796, worden drie **klokken** weggevoerd. Maar onder Napoleon, in 1811, komt er een nieuwe klok. Meter is Anne-Marie Peborde de Lansart, de echtgenote van de Franse marineprefect. Na de opheffing van de kloosters onder het Frans Revolutionair Bewind was de Franse generaal Lapalière zo vriendelijk om **het barokke hoofdaltaar** uit de voormalige Sint-Bernardusabdij te Hemiksem door te verkopen aan de kerkfabriek van Sint-Andries.

De toondichter Jan-Frans Janssens die aan deze kerk verbonden was (1801-1835), ging zijn **muzikale vorming** voltooien in Parijs en geraakte er bevriend met Boëldieu.

Devotie en kunst

Sint-Elooi, patroon van de munters

De eerste, hier met naam gekende 'Fransmannen', zijn de missionarissen die onze streken kerstenden. Zo is er Elooi, in het Latijn 'Eligius', uit Haute-Vienne. Aanvankelijk bouwde hij een wereldse carrière uit als goudsmid in Limoges. Omwille van zijn vakmanschap en zijn eerlijkheid wordt hij door koning Clotharius II aangesteld tot muntmeester te Marseille. Later wordt hij priester en bisschop van Noyon. Tijdens zijn missiereis door Vlaanderen gaat hij tot aan de grens in Burcht en steekt er rond 645 zelfs even de Schelde over om ook de inwoners van 'Andoverpia' Jezus' Blijde Boodschap te brengen. Het relaas van die 'oversteek' staat opgetekend in het oudste levensverhaal van Elooi, dat bewaard wordt in Echternach. Deze missionaris is dus niet enkel de eerste gekende bezoeker, maar ook de oudste historische figuur van Antwerpen. Omwille van zijn verdienstelijk pionierswerk zal je hem nog op een ereplaats ontmoeten aan het hoofdportaal van de kathedraal.

En als professioneel voorbeeld mag hij zeker niet ontbreken op het altaar van de munters, het Sint-Eligiusaltaar. De beide kleine predellapanelen in grisaille zijn van de hand van Maarten de Vos (1601). Het linkse, *'Eligius, muntmeester, ontvangt koning Clotarius of Dagobert'*, gunt je een blik in het muntersatelier van ca. 1600. Rechts: *'Bisschop Eligius zorgt voor waardige reliekschrijnen voor de heiligen Kwinten, Krispijn en Piat'*

In de reliekkast van de **36-Heiligen** vinden we ook relieken van **enkele Franse heiligen**. Frans I had die geschonken aan de koning van Portugal, waarna ze in Antwerpen terechtkwamen. Zo is er een reliek van abt Egidius, kluizenaar en kloosterstichter nabij Nîmes, van abt Maurus, stichter van Glandfeuil (Anjou) (†584) en van de heilige Ivo uit Bretagne (†1303), patroon van de advocaten.

Het koorgestoelte bevat *paneeltjes* met telkens een afbeelding van één van de 36 heiligen van de reliekkast.

Het eerste glasraam in de Mariakapel toont hoe schippers in nood *Onze-Lieve-Vrouw-van-Bijstand-en-Victorie* (Henri Dobbelaere, 1866) aanroepen. Het werd geschonken door het echtpaar Jean-François Cateau (° Tourcoing) en Julie Wattel, beiden uit Franse handelaarsfamilies die zich na de Belgische onafhankelijkheid in 1830 hier vestigden. De zetel van hun rederij (zie de wimpel met 'CW' aan de achtersteven van de driemaster) was gevestigd op de Oever. In 1886 bewondert van Vincent van Gogh het kunstwerk. Hij had vooral oog voor de (toenmalige) intense kleuren (deels vernield in 1945).

In 1863 krijgt het *Mariabeeld* een nieuwe processiemantel (tentoongesteld **in de schatkamer**). De medaillons tonen tien geborduurde bloemen die de tien deugden van Maria symboliseren. Deze voorstelling is geïnspireerd op '**Sainte-Jeanne-de-France**', koningin Johanna van Valois (†1505). Kort voor haar dood stichtte zij in Bourges de orde der Annonciaden, ook wel de orde van de Tien Deugden van Maria genoemd.

Op de laatste pilaar van de **noordbeuk** prijkt een *houten beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Gaverland* (Jan-Baptist de Boeck, 1877). De figuur die knielt voor het Mariabeeldje in de boom is de heilige **Benedictus-Jozef Labre** (Amettes, Noord-Frankrijk, 1748-1783). De man leidde een armoedig pelgrimsleven en was begenadigd met bijzondere gaven. Op zijn pelgrimstocht logeerde hij in Antwerpen bij de zusters in de Kammenstraat. In 1881 werd de vrome bedevaarder door paus Leo XIII heilig verklaard.

Meer weten? <https://www.topa.be/nl/antwerp/kerken-in-antwerpen/sint-andries-2/>

Geschiedenis

Het ontstaan van de boekdrukkunst op het einde van de 15de eeuw zorgde voor een revolutie: kennis en informatie konden nu heel veel sneller verspreid worden. Het belang van die uitvinding kan je best vergelijken met die van de computer en het internet, 500 jaar later, op het einde van de 20ste eeuw. Christophe Plantin (Tours ca. 1520 – Antwerpen 1589) beoefende de boekdrukkunst en wist van zijn drukkerij te Antwerpen een weergaloos succes te maken waarmee hij, geïmmigreerde Fransman, Antwerpen op de wereldkaart zette.

De jonge Christoffel Plantin (°St-Avertin bij Tours, ca. 1520) is eerst leerjongen bij de beroemde boekbinder Robert II Macé te Caen. Daar huwt hij met Jeanne Rivière. Antwerpen lijkt hem een gunstige plek om zijn beroep uit te oefenen. Hij start als boekbinder en leerbewerker in 1549 en vanaf 1555 -na een verwonding bij een aanranding, zo wordt doorgans verteld- als boekdrukker.

Zijn drukkerij 'De Gulden Passer', met liefst 12 personen in werking, wordt wereldberoemd. Voor zijn letters doet hij een beroep op Franse bekende lettersnijders zoals Robert Granjon uit Lyon, Guillaume Le Bé (leerling van de beroemde Claude Garamond) en François Guyot. Huize Plantin is een oord van wetenschap, kunst en humanisme; vele bekenden zijn er vriend aan huis.

Na de dood van Christoffel neemt zijn schoonzoon Jan Moretus de zaak in handen. Hij is gehuwd met Plantins oudste dochter Martina. In 1631 valt hem de eer te beurt de Franse koningin-moeder Maria de' Medici rond te leiden in zijn atelier. In 1661 brengt Michel de St-Martin, een Frans theoloog, een bezoek aan de drukkerij en ziet toe bij het herdrukken van de Koninklijke Bijbel; twee jaar later volgt een zekere Balthasar de Monconys uit Lyon.

Verzameling

Balthasar Moretus drukte het verslag van het bezoek aan Antwerpen (1631) van Maria de' Medici met haar gevolg. Het museum gaat ook praten op oude boekbanden die eens hebben toebehoord aan de Franse koningen Hendrik III en Lodewijk XIV en aan Madame de Pompadour. Verder zijn er originele en zeldzame uitgaven van Franse literaire werken uit de 16de, 17de en 18de eeuw, ingebonden in kostbare banden.

In de zaal van de aardrijkskunde blijkt dat ook Fransen in de 18de eeuw in deze discipline op de voorgrond treden. Het museum bezit een unieke verzameling brieven, boeken, schilderijen, tekeningen... in verband met Verhaeren (1855-1916). Die waren in het bezit van zijn bewonderaar René Vandevor (Condé 1891 - Saint-Amand-des-Eaux 1966), kamervoorzitter bij het Hof van Beroep te Douai, die ze aan dit museum overhandigd heeft.

Meer weten: <https://www.museumplantinmoretus.be/nl>

Wie ‘mode’ zegt, zegt ‘Parijs’. Deze modestad mag dan toonaangevend zijn, ook Antwerpen heeft ondertussen zijn plaats in de modewereld veroverd. Het hoe en waarom daarvan ga je ontdekken in het unieke MoMu – ModeMuseum Provincie Antwerpen, dat samen met het Flanders Fashion Institute en de Antwerpse Modeacademie gehuisvest is in ‘Antwerpse ModeNatie’ van ca. 1910.

Naar ontwerp van Marie-José Van Hee uit Gent werd het 100 jaar oude winkelpand vanaf 2000 grondig verbouwd tot een museale ruimte met o.m. de creatie van twee doorgangen van Merbau-hout: de overdekte doorgang tussen de Nationalestraat en de Drukkerijstraat, en een indrukwekkende trap als ‘tweede verticale doorgang’. Momenteel is het MoMu wegens renovatiewerken echter niet toegankelijk maar vanaf 2021 kan je er terug kennismaken met de Belgische mode en de inspirerende verhalen van de Antwerpse Zes.

De **mode- en kostuumcollectie** van het MoMu telt nu meer dan 33.000 voorwerpen in kleding, schoenen, textiel, accessoires, kant, maar ook gereedschappen, patronen tot uitnodigingen voor modeshows. Daarmee herbergt het de belangrijkste verzameling Belgische hedendaagse mode. De historische collectie West-Europese kostuums en textiel is een voortzetting van de collectie van het voormalige Kostuum- en Textielmuseum Vrieselhof in Oelegem. In 2011 werden meer dan 2.000 objecten van de 18de tot het midden van de 20ste eeuw verworven uit de privécollectie van Jacoba de Jonge.

Het museum beschikt over een academische **bibliotheek** voor historische en hedendaagse mode, textiel en etnische klederdracht. Met meer dan 15.000 boeken, honderden tijdschriften en een geïllustreerde digitale database, behoort de MoMu-bibliotheek wereldwijd tot de top in haar vakgebied.

De **studiecollectie** bestaat uit historische, hedendaagse en etnische kleding, fragmenten en stalen.

Elk jaar presenteert het MoMu twee tijdelijke **tentoonstellingen**. Je ziet niet alleen de exposities, maar door de meeslepende scenografie word je ook ondergedompeld in de wereld van de ontwerper of het thema. Zo wordt het telkens een unieke ervaring.

Bij wijze van impressie: ‘Olivier Theyskens - Ze loopt in schoonheid" in 2017-2018

“Rik Wouters & het huiselijke Utopia” in 2016-2017

De 6+ van Antwerpen hebben de weg geëffend

Eigenzinnige en grensverleggende ontwerpers die rond 1980 afstudeerden aan de **Modeafdeling van de Koninklijke Academie** voor Schone Kunsten van Antwerpen, combineerden de rebelse tijdsgeest met kwaliteitsmaterialen en de technische vaardigheid die ze zich in hun opleiding eigen hadden gemaakt. Deze ‘Antwerpse 6+’ zijn Martin Margiela, Dries Van Noten, Ann Demeulemeester, Walter Van Beirendonck, Dirk Bikkembergs, Marina Yee en Dirk Van Saene. Hun uitstraling zorgde voor een nieuwe start van de Antwerpse mode en maakte van ‘Antwerpen’ één van de meest prestigieuze modeopleidingen ter wereld. In de jaren ‘90 treden onder andere Raf Simons, Veronique Branquinho, Kris Van Assche, Stephan Schneider, Tim Coppens, Haider Ackermann en A.F. Vandevorst naar voren. De studenten vallen regelmatig in de prestigieuze prijzen. Christian Wijnants wint in 2000 de Grand Prix in Hyères. Het jaar daarop mag Bruno Pieters als eerste laatstejaars zijn couturecollectie presenteren op de Paris Couture Week. Tim Van Steenberghe, gekend voor zijn gestructureerde damessilhouetten, durft het aan om – geheel tegendraads - zijn collecties in Antwerpen te presenteren. Recent is Demna Gvasalia doorgebroken met het cultlabel Vetements, werden Rushemy Botter en Lisi Herrebrugh aangesteld bij Nina Ricci en oogst Glenn Martens internationale lof met Y/Project.

Meer weten? <https://www.momu.be/nl/?locale=nl>

De modebuurt

Door zijn ligging getuigt het MoMu niet enkel van de geschiedenis van de oude modebuurt, maar fungeert het minstens evenzeer als stimulans voor de toekomst ervan.

Samen met de 'Modenatie' waarin het MoMu is ondergebracht, vormen twee andere statige hoekpanden in de Nationalestraat een trio van beeldbepalende modehuizen. Die twee zijn overigens nog steeds in bedrijf als kledingzaak. Het neobarokke 'Modepaleis', Nationalestraat 16 – hoek (westelijk gedeelte) Kammenstraat, werd in opdracht van meester-kleermaker Guillaume Arts in 1911 opgetrokken door architect Joseph Goeyvaerts. Eind jaren 1980 werd modeontwerper Dries Van Noten eigenaar.

'Sint-Andries' in eclectische stijl, Nationalestraat 11 - hoek (oostelijk gedeelte) Kammenstraat, is grotendeels opgetrokken naar het ontwerp van Frans Smet-Verhas in 1880, amper twee jaar later lichtelijk herwerkt door Lievin Van Opstal.

Kenmerkend voor deze hoekpanden van modehuizen is dat de gevels aan beide straatzijden maximaal worden benut als etalage. Door de hoofdingang pal in het rondvormige front te plaatsen wordt die des te meer reeds van in de verte een focus voor de passanten. Bovendien wordt de halfronde voorgevel bekroond en benadrukt door een sierlijk dak: hetzij een mansardedak met bijzonder decoratieve dakkapellen, zoals bij 'Sint-Andries', hetzij door een koepeldak dat bij de twee breedste panden nog meer aansluit bij het rondvormige front.

Hoe onze nationale geschiedenis met Frankrijk afleesbaar is in een monument...

Een vroom begin (7de eeuw)

De eerste met naam gekende bezoekers in Antwerpen en tevens de oudste historische figuren van onze stad zijn 'Fransmannen': missionarissen die onze streken kerstenden. De eerste is Eloi, in het Latijn 'Eligius', die eerst een wereldse carrière als edelsmid en als koninklijk muntmeester uitbouwde (zie Sint-Andrieskerk, Sint-Eligiusaltaar). Nadien wordt hij bisschop van Noyon. Tijdens zijn missiereis door Vlaanderen gaat hij tot in Burcht en steekt er ca. 645 zelfs even de Schelde over om ook de inwoners van 'Andoverpia' Jezus' Blijde Boodschap te brengen. Omdat de hele Antwerpse kerkgemeenschap - en in die zin ook de kathedraal - a.h.w. op hem 'steunt', staat hij als eerste aan het hoofdportaal van de O.-L.-Vrouwekathedraal om er de gelovigen te begroeten.

Zijn directe opvolger (ca.650-660) is Amandus, uit Aquitanië, die hier het kerkelijke leven meer organisatorisch uitbouwt en de eerste kapel bouwt ter ere van Sint-Pieter en Paulus. Niet te verwonderen dat beide pioniers in de dankbare herinnering van de Antwerpenaren werden opgenomen: aan elk werd in de 19de eeuw een parochiekerk toegewijd. Vooral Sint-Eligius mocht als modelheilige van al wie met smeedkunst te maken heeft, op een ruime belangstelling rekenen van beroepsverenigingen. Zo hadden de smeden hun altaar in de Kathedraal en de kapel van hun godshuis nabij de Paardenmarkt, aan hem toegewijd, terwijl hij als professioneel voorbeeld zeker niet mag ontbreken op het altaar van de munters in de Sint-Andrieskerk (zie aldaar). Ook nu vieren de christelijke metaalbewerker zijn feestdag (7 december) in de Sint-Pauluskerk. Aan het baanbrekend werk van Amandus werd een kleurrijk neogotisch glasraam in de Heilig Sacramentskapel gewijd: '*Sint-Amandus komt in Antwerpen het christelijk geloof verkondigen*' (Edouard Didron, 1872). In de Louis Frarijnkapel in de kooromgang kom je beiden nogmaals tegen op de neogotische glasramen (Henri Dobbelaere, 1868), met boven hen het wapenschild dat met hun origine verbonden is, onderaan dat van hun sterfplaats. Samen staan ze eveneens op de buitenluiken van '*De Kruisoprichting*' (P.P.Rubens).

Van oudsher hoort het Antwerps grondgebied kerkelijk bij **het bisdom Kamerijk** (Cambrai), totdat in 1559 Antwerpen een zelfstandig bisdom wordt en de Onze-Lieve-Vrouwekerk tot de rang van kathedraal wordt verheven.

Uit angst voor het Frans Revolutionair Bewind verlaat ook de laatste bisschop in 1794 de stad. Wanneer dan Napoleon Bonaparte vanaf 1799 aan het bewind komt als consul, wordt de kerkvervolging een halt toegeroepen. Priesters moeten enkel de eed van trouw aan de grondwet afleggen. Door het concordaat met paus Pius VII (1801) probeert Napoleon de relaties met de katholieke kerk verder te normaliseren. Hierbij vervalt echter het bisdom Antwerpen en wordt het aan het aartsbisdom Mechelen gehecht. In 1961 wordt Antwerpen terug een eigen bisdom en wordt de hoofdkerk van Onze-Lieve-Vrouw terug 'kathedraal'.

De kathedraal, door de Fransen bedreigd, eveneens door de Fransen gered.

Wanneer in 1797 de kerken worden gesloten, wordt Roché, een lid van de municipale raad, daarbij in de kathedraal gedood. Op 5 december 1798 geeft de 'Administration Centrale du Département des Deux Nèthes' opdracht aan Jan Blom een bestek op te maken voor de afbraak en de verkoop van de kathedraal. Ook de toren, de roem van Antwerpen, dreigt ontmanteld te worden. Deze architect neemt er zijn tijd voor en wanneer consul Napoleon een jaar later markies Charles d' Herbouville tot prefect benoemt, beslist die om de plannen van de Revolutionairen terug te schroeven en de kathedraal te restaureren. Mede daarvoor krijgt hij in 1803 een straatnaam: de **D'Herbouvillekaai**. In 1803 stelt Bonaparte 'Premier Consul' zelf een bedrag van 15.000 fr. beschikbaar voor de restauratie.

De prijs van het succes: de Rubensen naar het Louvre in Parijs (heen en weer)

Omwille van de geboden tegenstand aan de Franse agressor zijn al eerder in 1794 tientallen Rubensen en werken van andere kunstschilders als oorlogsbuit uit de kerken geroofd. Ze zijn naar Parijs weggevoerd om in het nationaal museum van het Louvre de roem van Pieter Paul Rubens te illustreren. Wanneer bij zijn keizerskroning de erestoet door de Grande Galerie het Louvre schrijdt, staan in de voorstelling die dit historisch feit moet vereeuwigen, Napoleon en zijn echtgenote vlak voor vele (Antwerpse) Rubensen opgesteld, die hiermee als de topstukken van de hele museumcollectie in beeld worden gebracht. Blijkbaar prijkt Rubens' meesterwerk *'De Kruisafneming'* (1611-'14) als pronkstuk van het 'wereldmuseum' vlak achter de keizer.

Na de nederlaag van Napoleon te Waterloo in 1815 zullen zij nog datzelfde jaar triomfantelijk onder klokkengelui terugkeren, zij het niet alle op hun vertrouwde plek. *'De Kruisoprichting'* die allereerst de devotie tot Jezus wil ondersteunen, krijgt gelukkig weer een plaats in een kerk. Als pendant van *'De Kruisafneming'* siert het sindsdien de tegenoverliggende dwarsbeuk van de Kathedraal.

De Onze-Lieve-Vrouwetoren, 's lands mooiste (zelfs op Franse bodem)

Over de schoonheid van de Antwerpse Onze-Lieve-Vrouwetoren moet niet gediscussieerd worden: deze is 's lands mooiste (gotische toren). Alleen krijgt hij in de internationale kunstgeschiedenis niet de aandacht die hij verdient, en dit omwille van het kleine Nederlandse taalgebied, dat we dan nog voor twee derden moeten delen met (chauvenistische) Nederlanders die enkel oog hebben voor die ... domtoren van Utrecht. Wedden dat wanneer deze gotische toren zich (nog) op Frans grondgebied zou bevinden, hij zou doorgaan voor 'la plus belle de la France' en zelfs van de hele ... 'monde' ?

De jansenist J. Lemaître, bewondert de kathedraal, speciaal de toren, die hij even mooi vindt als deze van Straatsburg. Bij zijn bezoek aan Antwerpen, op 22 augustus 1837, bekijkt **Victor Hugo** de stad van op de kathedraaltoren. Enthousiast schrijft hij daarover diezelfde dag naar zijn vriend Louis Boulanger: "...Un titan pourrait y habiter, une femme voudrait l'avoir à son cou...".

Indachtig de talloze gotische kerktorens in onze streken, brengt Michelet (1837) als volgt op een onvolprezen wijze hulde aan de elegante toren: "*La Belgique est une Lombardie dont Anvers est la Venise*". Hij voegt er de aardige beschrijving aan toe: "... *la charmante tour d'Anvers s'élève doucement étagée, comme une gigantesque corbeille tressée des joncs de l'Escaut.*"

Interieur

In deze kerk hoort ook **het grafmonument van Isabella Bourbon** thuis (maar voorlopig nog in het Museum van Leuven). Karel de Stoute, hertog van Bourgondië hertrouwt in 1454 met Isabella, dochter van Karel I de Bourbon. Hun enig kind is Maria van Bourgondië. Anno 1465 overlijdt Isabella in de Antwerpse Sint-Michielsabdij. In de abdijkerk wordt voor haar een grafmonument opgericht, dat gelukkig ontsnapt aan de Beeldenstorm in de 16de eeuw en aan de Franse Revolutie. Door de afbraak van de abdijkerk komt het in 1872 in de kathedraal terecht. De 24 beeldjes der pleuranten (of rouwdragers) wisten echter niet aan de beeldenstorm te ontsnappen. Toch zijn er tien bewaard gebleven in het Rijksmuseum van Amsterdam. Het ligbeeld zelf is een prachtige herinnering aan de glorie van een Bourbon prinses en een Valois prins, die hertog van Brabant en markgraaf van Antwerpen was.

Het 'Bourgondisch raam' in de huidige Sint-Antoniuskapel dateert van 1503, wanneer het door Filips de Schone, hertog van Bourgondië, werd geschonken naar aanleiding van een handelsverdrag met Hendrik VII, koning van Engeland.

Op het **altaar van Sint-Vincentius a Paulo** (Frans Baeckelmans en Jan-Baptist Van Wint, 1897) staat centraal de beeltenis van de heilige (1576-1660), die zich over arme kinderen en vondelingen ontfermt. Daar rondom worden de overige zes Werken van barmhartigheid uitgebeeld, telkens met Vincentius als hoofdpersonage. Aan deze grote caritatieve Franse heilige is in de 19de eeuw door de Zusters van Liefde te Antwerpen een hospitaal toegewijd, in de naar hem genoemde Sint-Vincentiusstraat. Heel actief waren ook de Sint-Vincentiusverenigingen om aan de sociale noden van de armere bevolking tegemoet te komen. Op de luiken staat onder meer de heilige Lodewijk, koning van Frankrijk (1215-1270).

Muziek kent geen grenzen – Musique sans frontières

Aan deze kapittelkerk zijn nogal wat bekende zang- en muziekmeesters verbonden.

- Johannes Ockeghem (ca.1420 - Tours 1497) staat in de rekeningen minstens voor één jaar als zanger hier vermeld. Nadien was hij als kapelmeester werkzaam voor hertog Karel I van Bourbon te Moulins en vervolgens voor de koningen Karel V en Lodewijk XI. Als beloning werd hij o.a. kanunnik aan de Notre Dame van Parijs.
- Johannes Regis (=Leroy) (1430-ca.1485) was benoemd tot zangmeester van de kathedraal van Kamerijk en tot secretaris van Dufay. In 1463 is hij hier zangmeester.
- Severin Cornet (Valenciennes 1520-1582) werkt in de S. Maria Maggiore te Rome. Vanaf 1560 is hij te Antwerpen waar hij huwt met Jeanne Barbé, dochter van André Barbé, kapelmeester van deze kerk. In 1572 wordt hij zelf kapelmeester hier tot de schorsing van de katholieke godsdienst in 1581.
- Een andere zanger hier in de 18de eeuw is François Gossec, die vooral bekend bleef als componist van de Franse Revolutie te Parijs.

Meer weten?

<http://www.dekathedraal.be/nl/bezoek.htm>

<https://www.topa.be/nl/antwerp/kerken-in-antwerpen/olv-kathedraal/>

Grote Markt, Stadhuis (gesloten)

Zie je de Franse driekleur aan de gevel wapperen? (maar niet zolang er restauratiewerken aan de gang zijn)

De Trouwzaal

Onder het Frans Revolutionair Bewind, worden in het stadhuis een Criminele en Burgerlijke Rechtbank opgericht. Een jaar later, in 1796, worden alle doop-, huwelijks- en sterfteregisters uit de pastorieën naar hier overgebracht om een begin te maken met de Burgerlijke Stand. Daarom geven in deze zaal vijf taferelen (Victor Lagye, ca.1890) *de geschiedenis van het huwelijk weer*:

- Bij het vierde tafereel, *Het huwelijk om politieke redenen*, zegent de bisschop van Kamerijk, Hendrik de Berghes, in 1495 het huwelijk in van Filips de Schone, hertog van Bourgondië, met Johanna van Castilië.
- het vijfde tafereel beeldt het burgerlijk huwelijk op het stadhuis uit, zoals dat door de Franse wet van 17 prairial an IV (15 juni 1796) werd ingesteld. De godin van de Rede kijkt toe.

De **Wandelzaal** is aangekleed met twee enorme vazen in porselein van Sèvres (1859).

Op de schoorsteenmantel van de **Militiezaal** tref je vijf beelden van hertogelijke figuren aan, waaronder *Filips de Goede en Maria van Bourgondië*, (Alfons Peeters, einde 19de eeuw).

Repenstraat, Poppentheater 'De Poesje': gered door een Franse aangemeerde zeeman

Niet meteen een **B**(ekende) Fransman, deze **Louis Gustave Deschamps**. Et pourtant (ofte 'en pertang')... Hij komt als matroos aan in Antwerpen en gaat hier definitief van boord. Goed geïntegreerd als hij is, wordt hij een 'figuur' in het Schipperskwartier. Hij krijgt zelfs, als een echte inboorling, een bijnaam: 'de Krol'.

Pol Pasmans, wél een lokale BV, leidt in die tijd het poppentheater 'De Poesje' aan de Repenstraat. Die Pol heeft dochters en op een van hen wordt de Krol verliefd. Hij huwt met haar en komt eerst als schoorsteenveger aan de kost. Het poppenspel van zijn schoonvader staat hem van langsom meer aan en in 1904 neemt hij de leiding over. Zijn Antwerps is ondertussen voldoende bevonden.

Of hoe een niet-B.F. het hier tot B.V. of toch tenminste tot B.A. schopt...

Zijn zonen Armand en Leopold Deschamps zetten de traditie voort tot de stad in 1956 'De Poesje' overkoopt.

Omwille van Corona is de Sint-Pauluskerk vanaf 28 juli en tot nader bericht gesloten voor toeristisch bezoek

Onze burens zijn onze beste vrienden, maar soms ook onze ergste vijanden. Dat geldt zeker voor 'la douce France', dat zich niet altijd zo 'douce' getoond heeft. Zo roofden haar troepen in 1794 onze kerken leeg. Op die manier 'betaalden' wij de ons opgelegde oorlogsschatting. Tientallen Rubensen en andere voornamelijk schilderijen werden met karrevrachten, ja heelder scheepsladingen naar het Louvre in Parijs overgebracht. Het waren er zoveel, dat er een aantal werden doorgespeeld naar Toulouse, Bordeaux, Grenoble, Lyon... Zo kregen regionale musea werken die de status van hun collecties toch wel overstegen. Na de nederlaag van Napoleon in Waterloo was het de bedoeling dat alle schilderijen terugkeerden, ook die uit de departementale cultuurhuizen. Administratief bleek dit te moeilijk, zodat een aantal werken, letterlijk, zijn blijven hangen. Enkel op vakantie in Frankrijk kunnen wij ze nog bewonderen.

Maar in feite hadden de Fransen voor die schoonheid naar hier op bezoek moeten komen.

Boven het hoofdaltaar van de Sint-Pauluskerk zien we nu in plaats van een bezielde 'Rubens' enkel een wat droge 'Cels' ... (1807).

In 1815 keren de geroofde schilderijen terug, dankzij de Antwerpse kunstschilders en academie-directeurs Van Bree en Herreyns. Diverse Rubensen zijn dus achtergebleven in Franse musea.

'Christus tussen de twee moordenaars' uit de Sint-Antoniuserk van de kapucijnen kwam terecht in het Musée des Augustins in Toulouse. Het Musée des Beaux-Arts van Bordeaux mocht 'De marteling van het kind Justus' uit de kerk van de annonciaden behouden.

'Het visioen van Sint-Dominicus' uit deze Sint-Pauluskerk ging deel uitmaken van de collectie van het Musée des Beaux-Arts van Lyon. Een ander belangrijk kunstwerk dat op het hoofdaltaar van deze kerk thuishoort, is 'De marteldood van Sint-Paulus' (Theodoor Boeyermans, ca. 1670). Het siert nu de Sainte-Madeleine kerk te Aix-en-Provence.

In 1796 wordt ook het Sint-Paulusklooster door de Franse bewindvoerders afgeschaft. De nog overgebleven kloosterlingen worden uitgezet maar als ze de eed van trouw aan de republiek zweren, krijgen ze waardebons aangeboden ter compensatie. Tegen het bisschoppelijk verbod in, aanvaardt Prior Cornelis Peltiers de bons. Hiermee kan hij in 1797 zijn klooster en kerk aankopen en dus redden.

Boven het gestoelte in de noordbeuk zien we vijf gesneden paneeltjes met een voorstelling van een *rozenkranswonder*; twee ervan met een stuk historisch verhaal dat Frankrijk aanbelangt.

Het eerste: dankzij het rozenkransgebed blijft de Franse koningin Blanca van Castilië niet langer kinderloos; ze wordt moeder van de latere Louis IX, de heilige.

Het tweede: te Limoges wordt de pest geweerd door het bidden van de rozenkrans.

Voor velen een ontdekking is de *Calvarietuin*, naast de kerk. In de rotspartij achterin merken we op de eerste verdieping een holte met daarin Maria-Magdalena als boetvaardige zondares. Dit tafereel moet de grot van het dorpje La Sainte-Baume in de Provence voorstellen, waar zij gewoond zou hebben. Naast haar staat haar vermeende broer Lazarus afgebeeld; hij was bisschop van Marseille.

De kerkschat bezit een zilveren *renaissance-reliëkhouders van de Heilige Doorn* (1650). De eigenlijke reliëk uit de doornenkroon was in 1548 door koning Henri II van Valois ten geschenke gegeven aan magister Cornelius van Ertborne, dominicaan in dit klooster.

Meer weten? <https://www.topa.be/nl/antwerp/kerken-in-antwerpen/sint-paulus-2/>

Bonapartedok: Napoleon Bonaparte (1799-1814): de Antwerpse haven wordt herboren

Napoleon wil Engeland onder de knieën krijgen; een strijd die enkel op zee kan uitgevochten worden. Hij beveelt dan ook Antwerpen uit te bouwen tot een marinebasis, een van de voornaamste van Frankrijk. Dat Bonaparte tot viermaal toe onze stad bezoekt, is zeker niet alleen uit bewondering voor haar patrimonium.

1) Bij zijn **eerste bezoek** op 18 juli **1803**, hij is dan nog consul, is Napoleon in gezelschap van zijn toenmalige echtgenote Josephine de Beauharnais. Het schilderij van Mathias Van Bree toont zijn aankomst aan het Bierhoofd. Zijn toespraak tot de notabelen maakt geschiedenis: "*J'ai parcouru votre ville, elle ne présente que des décombres et des ruines*" (Ik heb uw stad doorlopen, zij vertoont slechts puin en ruïnes).

Het echtpaar logeert aan de Meir, bij Nicolaas Werbrouck, broer van de maire en van de deken. Bonaparte bedenkt en bedankt de echtgenote van zijn gastheer met een juweel.

Hij is eregast bij een feestelijk vuurwerk. Men noemt hem de "Titus Français". Enkele voorname burgers richten voor hem een 60-koppige "garde d'honneur" op. Leden van de families de Caters-Cogels en Van Ertborn maken er deel van uit.

Napoleon zet een ongekende vaart in de uitbouw van de Antwerpse haven. Antwerpen moet een "geladen pistool zijn, gericht op het hart van Albion", dus in de eerste plaats een oorlogshaven. Op 15 mei 1804 verlaten al 54 transportschepen en kanonneerboden onze rede richting Oostende, voor de strijd tegen Engeland. Een van de boten draagt de naam 'Ville d'Anvers'.

Het complex van de vroegere Sint-Michielsabdij wordt de kern van een enorme **scheepstimmerwerf**. (zie Pompstraat, geboortehuis van Hendrik Conscience, 1812).

Maar Napoleon maakt ook plannen die niet exclusief militair zijn. In de Nieuwstad werken 2000 man aan de aanleg van het eerste havendok 'le Petit Bassin'.

Een Frans bezoeker, Breton, bewondert in 1804 vanop de linkeroever de aanblik van de Antwerpse rede en "duizend schepen" die getuigen van de herlevende havenactiviteit. Deze bloei is maar kortstondig: door de blokkade van Engeland in 1806 valt dit aantal terug op 400, tot grote ergernis van de Antwerpse handelaars.

Op 3 juni 1804 heeft te Antwerpen de eedaflegging plaats op de nieuwe grondwet van het jaar XII. Wij behoren dan voortaan tot het Franse Keizerrijk (1804-1814). De tijd van de "citoyens" is voorbij en het jaar XIV wordt terug 1806.

2) Napoleon, nu als keizer en in gezelschap van Marie-Louise, bezoekt van 30 april tot 6 mei 1810 voor een **tweede maal** onze stad om zich te vergewissen van de afwerking van de haven. Ditmaal komen ze aan bij de Houtkaai.

De keizer gaat naar het Vlaams Hoofd (de Linkeroever) voor zijn plan om daar een nieuwe stad op te richten: '**Cité Marie-Louise**'. Dit idee blijft nagonzen in de hoofden van de Antwerpse gemeenteraadsleden totdat het uiteindelijk in de jaren 1950-1960 echt wordt gerealiseerd.

3) De keizer komt nog een **derde maal op bezoek** en dit op 13 mei **1810**. In november wordt "le Petit Bassin", later **Bonapartedok** genoemd, onder water gezet. De Antwerpse haven is herboren.

4) In het najaar van **1811** volgt dan het vierde bezoek van Bonaparte (30 september-4 oktober). De keizer inspecteert vooral de fortificaties.

In **1813** volgt de opening van "**le Grand Bassin**", later Willemdok genoemd. Deze havenwerken worden uitgevoerd door hoofdingenieur Joseph-Nicolas **Mengin** uit Nancy.

Antwerpen blijft in Frans bezit tot na de troonsafstand van de keizer.

Op 5 februari 1814 heeft het Congres van Châtillon plaats. Napoleon krijgt er nog vredesvoorwaarden aangeboden: Frankrijk moet dan wel terugkeren binnen zijn grenzen van 1792. Hij weigert omdat hij dan onder meer niet meer kan beschikken over de haven van Antwerpen. Op 5 mei 1814 trekken de geallieerden Antwerpen binnen.

Op 30 mei 1814 bepaalt artikel XV van het Verdrag van Parijs: "*dorénavant le port d'Anvers sera uniquement un port de commerce.*"

Rondom het beroemde **grafmonument van Napoleon** Bonaparte in de Parijse Dôme des Invalides worden naar analogie met 'de twaalf werken van Hercules' de twaalf voornaamste verwezenlijkingen van de grote keizer vermeld. Wist u dat daarbij, jawel, "le bassin d'Anvers" hoort?

Op zijn beurt heeft het dankbare Antwerpen hem in de topografie het 'Bonapartedok' gegund en een '**Napoleonkaai**'. Tussen deze twee oudste havendokken wordt in 1903 een **gedenkzuil** onthuld die herinnert aan het decreet Napoleon (10 augustus 1803) over het graven van de eerste dokken van de Antwerpse haven: 'le Petit Bassin' (het Bonapartedok) en 'le Grand Bassin' (het Willemdok). Ondertussen zijn de Antwerpse havendokken talrijker en iets omvangrijker...

Antwerpen, eertijds aan de grens van Frankrijk

Sinds het **Verdrag van Verdun** (843) vormt de Schelde de scheiding tussen Vlaanderen, dat tot Frankrijk behoort en Brabant, een deel van het Duitse keizerrijk. Antwerpen ligt zo op de grens (mark) van twee grootmachten die elkaar jarenlang bitter bekampen. De tol die onze gewesten hiervoor betalen is bijzonder hoog.

Om de rijksgrenzen beter te kunnen verdedigen tegen Frankrijk, richt keizer Otto II (973-983) markgraafschappen op aan de Schelde: Antwerpen, Ename (Oudenaarde) en Valenciën (Valenciennes).

Antwerpen, medestander van Frankrijk tegen dezelfde Vlaamse buur

Het historische Vlaanderen komt dankzij de textielnijverheid tot grote bloei. Daardoor voelt het zich sterk genoeg om in opstand te komen tegen zijn Franse leenheer in het zuiden en om de zwakkere buur in het oosten aan te vallen: 'ons' Brabant wordt bezet. In de oorlogen tegen Frankrijk is Vlaanderen doorgaans de verliezende partij; de befaamde Gulden Sporenslag (11 juli 1302) is de uitzondering. Maar hoe luidt de stelregel als uw buur een machtige concurrent wordt? Het is dan beter vriend te worden van diens vijand, eerder dan een onderdanige vriend van uw buur te blijven... En zo vochten Brabanders en dus ook Antwerpenaren aan de zijde van Frankrijk tegen hun Vlaamse buuren. Op 11 juli 1302 hebben een dozijn Antwerpse ridders het leven gelaten in wat voor hen een nederlaag was! Ondertussen staat de naam 'Vlaanderen' voor alle Nederlandstalige provincies. Vanuit historisch oogpunt blijft het wél merkwaardig dat alle (nieuwe) Vlamingen de officiële Vlaamse feestdag van 11 juli als de viering van een overwinning beschouwen.

De toen gebruikelijke huwelijkspolitiek zorgt ervoor dat de Nederlanden één werden en onder het gezag van de Boergondische hertogen komen. Filips de Stoute (1342-1404) voert een centraliserende politiek; in die optiek vestigt hij de Vlaamse rekenkamer te Rijsel. Vandaar dat op de Linkeroever de weg naar het westen eeuwenlang de '**Rijselsebaan**' genoemd werd (de huidige Blancefloerlaan).

Aanlegsteigers om te laden en te lossen, bijvoorbeeld de Rouaansekaai

De Schelde stroomt naar de Noordzee, die - ondanks de omweg - de verbindingsweg vormt met Frankrijk. De scheepsroute Antwerpen-Normandië loopt over de havens van Dieppe, Fécamps, Le Havre, Caen en Rouen. Schippers op "Rowanen" (Rouen, de haven aan de Seine) hebben hier trouwens in de 16de eeuw een eigen kantoor en opslagplaatsen aan de naar hen genoemde Rouaansekaai (varianten: -vliet en -ruï). Zij voeren bijzonder textiel, snuisterijen, rozijnen en Bourgognewijn aan. Zij staan verder in voor de doorvoerhandel naar Parijs. Ook granen en vee worden uit Normandië ingevoerd en een basisproduct voor de blauwververij, weede of wede. Dit werd later vervangen door Zuid-Frans pastel en indigo. Antwerpen kende een 'Hof van Rouanen', met in de buurt een 'Rouanengang' met zes huisjes.

De bron van onze welvaart...

De meest geliefde wandeling van veel Antwerpenaren loopt zonder twijfel langs de oevers van de majestueuze Scheldestroom. Met fierheid kunnen ze er mijmeren over de imposante haven waar goederen uit alle hoeken van de wereld worden aangevoerd. De Schelde is de slagader van het leven en de voorspoed van onze stad, daar is elke Antwerpenaar zich van bewust.

Een Nederlandse dichter heeft ooit gezegd dat Antwerpen alles te danken heeft aan de Schelde en dat ze de Schelde dan weer te danken heeft aan de Goddelijke Voorzienigheid. Maar elke scholier weet te zeggen dat de Schelde haar oorsprong heeft op de hoogvlakte van Saint-Quentin in Frankrijk en dat ze Cambrai, Valenciennes en Condé bevloeit. Van Picardië naar Vlaanderen wordt zij een stroom die de diepe binding tussen Antwerpen en Frankrijk met zich meevoert...